Rapport Länsmuseet Gävleborg 2022:27

HAMRÅNGE KYRKA

Antikvarisk medverkan vid inre renovering och omdaning

Hamrånge kyrka
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2019–2020

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 4535–2018
7696–2019
91–2021
2230–2021
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Gästrikekustens pastorat

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

HAMRÅNGE KYRKA

Antikvarisk medverkan vid inre renovering och omdaning

Hamrånge kyrka
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2019–2020

Rapport 2022:27
Ulrika Olsson

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporterna finns i PDF-format på www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2022
Omslagsbild: Kyrkorummet i Hamrånge kyrka sett från orgelläktaren efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2022-03-16.
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC BY, undantaget kartmaterial: ©Lantmäteriet, dnr I2018/00110.
ISSN 0281-3181
Tryck: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tekniska och administrativa uppgifter 4

Sammanfattning 5

Antikvarisk slutbedömning 6

Karta 6

Lagskydd 6

Kort historik 7

Orsaker till åtgärder 10

Utförda arbeten 11

- Ny värmeanläggning och ny bergvärmebyggnad 11
- Färgsättning – övergripande beskrivning 13
- Isolering av golvbjälklag i kyrkorummet 15
- Ny textil golvmatta 18
- Isolerbågar i långhus, kor och vapenhus 20
- Väggar och valv 23
- Pelare i långhuset 29
- Takkronor och ny armatur i kyrkorummet 32
- Radiatorer och bänkvärmare 38
- Vapenhus, rum 201 40
- Tornrum 1, rum 301 43
- Tornrum, rum 401 43
- Kyrkvind, rum 404 43
- Orgelläktare, rum 303 44
- Kyrktorg, rum 202 47
- Kapprum, rum 203 51
- Förberedelserum, rum 207 53
- Öppen yta, rum 208 56
- Långhus, rum 210 58
- Vindfång, öster och väster, rum 209 och 211 60
- Främre långhus, rum 212 60
- Kor, rum 213 65
- Sakristia, rum 214 71
- Trappa, rum 215 73
- Samtalsrum, rum 216 73
- Sakristia övre, östra korläktaren, rum 305 75
- Predikstolen 79
- Skulpturrum, västra korläktaren, rum 306 82
- Undercentral, rum 103 82

Avvikelser från beslut 83

Övriga antikvariska iakttagelser 83

Källor 84

Bilaga. Kulördokumentation från konservator Per Mattsson 85

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr:	4535–2018 7696–2019 91–2021 2230–2021
Beslutsdatum:	2019-08-01 2020-02-28 2021-04-13 2021-05-28
Länsmuseet Gävleborgs dnr:	12/312
Projekttid:	november 2019-maj 2021
Byggmöten:	2019-11-11 2019-11-27 2019-12-11 2020-01-07 2020-01-21 2020-02-04 2020-02-18 2020-03-03 2020-03-18 2020-03-31 2020-05-05 2020-11-26 2021-01-19 2021-02-09 2021-03-02 2021-03-16 2021-03-30 2021-04-13 2021-04-27 2021-05-19 Slutbesiktning
Antikvarisk medverkan:	Länsmuseet Gävleborg, Ulrika Olsson
Projektledare:	Per-Erik Knapp, Structor Projektledning Uppland AB
Generalentreprenör:	MP Bygg & Fastigheter, Magnus Persson
Underentreprenörer:	
VVS:	Bohlins Rör, Bergby
El:	Elarbeten AB, Sandviken
Finsnickeri:	Snickarboa, Bernt Andersson, Ockelbo
Måleri:	KH Måleri, Gävle
Dekormåleri och förgyllning	Kaj Halminen, Gästrike Färgverkstad Sandviken
Puts och avfärgning:	Söderhamns Fasadrenoveringar AB, Söderhamn
Kulördokumentation:	Per Mattsson, Gävle
Möbeltapetserare:	Cecilia Eriksson, Möbelhantverket Tapetserarverkstad, Sandviken
Smide:	Sundbergs Smide, Gävle
Orgel:	Robert Gustavsson Orgelbyggeri AB, Härnösand
Betong:	Skrapan Betning AB, Valbo

SAMMANFATTNING

Hamrånge kyrka är belägen på en höjd strax invid Bergby centrum, 3,5 mil norr om Gävle. Kyrkan invigdes 1857 ett hundratal meter sydöst om placeringen för den medeltida kyrkan, vilken revs eftersom den ansågs för liten och var i dåligt skick. Den gamla kyrkogården finns kvar på platsen och som minneslund. Hamrånge kyrkas interiör var innan den nu aktuella renoveringen till stor del bevarad sedan byggåret, med några utmärkande delar tillkomna vid renoveringar 1934 och 1973.

Från oktober 2019 - med ett uppehåll under andra halvan av 2020 - och en slutlig färdigställandefas under första halvan av 2021, har Hamrånge kyrka genomgått inre renovering och omdaning. Slutbesiktningen genomfördes 2021-05-19. När kyrkan återinvigdes 2021-05-31 var det med ett till stora delar återskapat ursprungligt kyrkorum.

Kyrkan har försetts med ett nytt värmesystem genom att bergvärme nu är ansluten. För dessa installationer har en ny bergvärmebyggnad uppförts sydöst om kyrkan. Konservator Per Mattsson tog fram en fullständig kulördokumentation för alla interiöra delar i kyrkan och genomgående har de ursprungliga/tidiga kulörerna valts vid ommålning. Predikstolen har återmonterats på ursprunglig plats vid den östra altarläktaren, från en placering vid den östra främre pelaren sedan 1930-talet. Orgelläktarens barriär har även den återställts till den utformning som den hade innan 1930-talet. Borta är ”läktartungan” vilket gör att läktarbarriären åter igen har en rak avslutning. Även valv och väggar har återfått en tidig färgsättning, vilket framför allt blir tydligt i valven, som är betydligt ljusare i sin blå kulör nu, i jämförelse med den blå kulör som det var målat i innan ommålning. Kyrkorummet som helhet är ljusare vilket även beror på att väggar och valv tidigare var relativt hårt sotade.

Läktarunderbyggnaden från 1970-talet har ersatts av en ny läktarunderbyggnad, där den västra sidan rymmer ett kök och den östra kapprum, tillgänglig WC och städ. Från den östra läktarunderbyggnaden leder trappan upp till orgelläktare. Trappan tillkom 1973 och har delvis byggts om inom detta projekt. Läktarunderbyggnaderna avslutas upp mot läktarens tak, i likhet med tidigare, med ett glasat parti.

Kyrkorummets brädgolv, original från 1850-talet, demonterades varsamt och märktes upp. Bjälklag och krypgrund sögs rent på tidigare fyllning och skräp. I samband med att golvet var upptaget, gjordes nya dragningar av VVS och el i golvbjälklaget. Golvet isolerades med Perlite innan brädgolvet återmonterades, till stor del med ursprungliga spikar. Även vindsbjälklaget och delar upp mot tornet har isolerats. För att tillskapa ytor för flexibel möblering har sammanlagt sex bänkar tagits bort längst bak i kyrkorummet. Längst fram i den östra delen av långhuset, har de bänkkvarter som tidigare fanns i anslutning till predikstolen, tagits bort. Den öppna ytan används som lillkyrka. På den västra sidan har tre korta bänkrader tagits bort. Ytan rymmer precis som tidigare, kororgel och piano. Kororgeln har dock getts en ny placering efter altarläktarens vägg.

Länsmuseet Gävleborg har varit anlitad för den antikvariska medverkan genom Ulrika Olsson, vilken även följde förstudiearbetet under 2017–2018 och projekteringsfasen under 2019. Bakom handlingarna står Werket Arkitekter AB, genom Henrik Lehman. Werket ingår numer i Tengbom Arkitekter. Konservator Per Mattsson anlitades för kulördokumentation av samtliga ingående delar. MP Bygg Gävle har varit anlitade för generalentreprenad, med en mängd underentreprenörer, vilka finns omnämnda under rubriken Tekniska och administrativa uppgifter. Projektledare har varit Per-Erik Knapp, Structor Projektledning Uppland AB. Sammanlagt har 19 byggmöten hållits under projekttiden, därtill har flera besök gjorts i kyrkan mellan mötena. Enstaka delbesiktningar har gjorts under projektets gång. Slutbesiktningen ägde rum 2021-05-19. Kyrkan återinvigdes 2021-05-31.

Samtliga fotografier i rapporten är tagna av Ulrika Olsson, om inte annat anges.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Den inre renoveringen och omdaningen av Hamrånge kyrka har till största del utförts i enlighet med de handlingar på vilka Länsstyrelsen Gävleborg har fattat sina beslut. Uppkomna frågor har utretts under projektet gång och dialogen mellan beställare, entreprenör, antikvarisk medverkande och Länsstyrelsen Gävleborg har varit god. Slutresultatet visar ett kyrkorum som till stor del återställts i ursprungliga kulörer och med predikstolen återmonterad på ursprunglig plats. Ett kyrkorum där behov av flexibel användning och tillgänglighet har beaktats utan att några kulturvärden påverkats negativt. Antikvarisk medverkande godkänner de utförda arbetena ur antikvarisk synpunkt.

KARTA

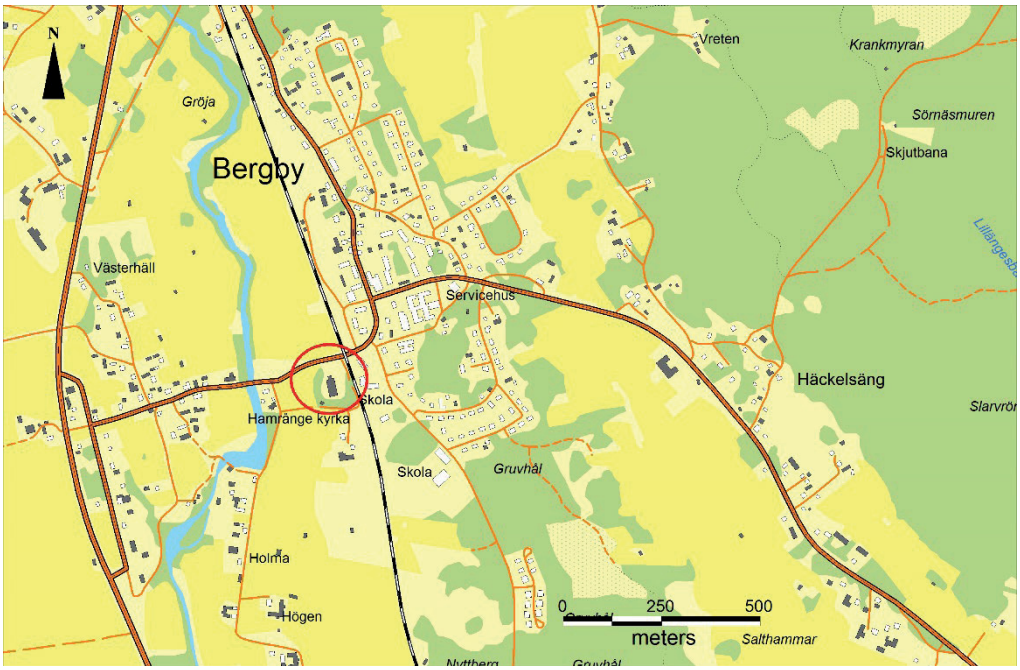

Figur 1. Efter digitala fastighetskartan. Hamrånge kyrka är inringad.

LAGSKYDD

Hamrånge kyrka skyddas enligt Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

KORT HISTORIK

Hamrånge kyrka uppfördes mellan åren 1847–54 efter ritningar av länsbyggmästare Carl Axel Setterberg, Gävle och arkitekt Johan Fredrik Åbom, Stockholm. Kyrkan ersatte en äldre, delvis medeltida kyrka, som låg ett stycke nordväst om den nya kyrkan. Hamrånge kyrka är treskeppig med en absid i söder och ett högt torn i norr. Exteriören karaktäriseras av det upprepade nyromanska rundbågemotivet i fönster och friser. Kyrkans fasader har i stort sett haft samma färgskala sedan den uppfördes, men den rosa kulörens styrka har varierat genom åren. Vid den senaste exteriöra renoveringen 2014 återfick kyrkan ursprunglig rosa kulör på putsen. Året innan, 2013, återställdes ursprunglig kulör i fönster och portar, då de målades i ockra.

Interiören präglades innan de nu aktuella renoveringsarbetena av 1850-talets ursprungliga tankar, med några tydliga årsringar från 1934 års genomgripande renovering och 1973 års ombyggnad. Till de större förändringar som utfördes under 1930-talet hörde flytten av predikstolen, från ett högt läge vid den östra korläktaren, till en lägre placering vid långhusets främsta östra pelare. Vidare byggdes orgelläktarens raka barriär ut med en rundning, genom åren ofta kallad ”läktartungan”. Vid kyrkans sidoentréer byggdes vindfång i kyrkorummet. Bänkraderna glesades och färgsättningen ändrades något, dock inom den gråblå skalan, som den hade innan. Vid ombyggnaden 1973 byggdes utrymmen under orgelläktaren för brudkammare, toaletter och kapprum. En trappa upp till läktaren under läktarens östra sida byggdes i samma skede. De nya utrymmena under läktaren avskärmades mot kyrkorummet genom en vägg bestående av laserad stående lockpanel till 2/3 av takhöjden och med ett avslutande parti av plexiglas.

Figur 2. Interiör i Hamrånge kyrka innan 1934 års renovering. Notera dekorationsmålningarna på korets väggar och valv. Notera även hur bänkkvarteren når ända fram till kortrappan. Foto ur länsmuseets fotosamling, XLM.C90-4090.

Figur 3. Möte på plats i kyrkan inför uppstart. På fotot syns kyrkoherde Daniel Andrén, Björn Dahlgren, administrativ chef samt kyrkvaktmästarna Christer Berg och Niklas Lindblom. Notera predikstolens låga placering vid den främre östra pelaren, en placering som tillkom 1934. Foto: 2019-09-27.

Figur 4. Möte på plats i kyrkan inför uppstart. På fotot syns ”läktartungan” som tillkom vid 1934 års ombyggnad. Till vänster skymtar en av bjälkarna som tillkom 2016, då läktartungan började lossa ur sitt läge. Bjälkarna och balken under läktartungan skapades som en tillfällig lösning på problemet. Foto: 2019-09-27.

Figur 5. Läktarunderbyggnaderna tillkom vid 1973-års renovering. Här syns utrymmet under läktarens västra del. Rummet rymde bland annat toalett och förråd samt ett litet pentry. Foto: 2019-09-27.

Figur 6. Läktarunderbyggnaderna tillkom vid 1973-års renovering. Här syns utrymmet under läktarens östra del. Detta rum rymde bland annat toalett och trappa upp till orgelläktaren. Notera att bakre bänkkvarteret sträckte sig ända fram till den bakersta pelaren. Foto: 2019-09-27.

ORSAKER TILL ÅTGÄRDER

Den inre renoveringen och omdaningen som utförts i Hamrånge kyrka grundar sig i Gästrikekustens önskemål om en sänkning av energikostnader, genom att gå från direktverkande el till bergvärme. Ett annat önskemål var att få till en mer flexibel användning av kyrkans delar, med möjlighet att nyttja en större del av kyrkan för olika typer av sammankomster, som barnverksamhet, samtal och körövningar. Vidare fanns behov av ett pentry i kyrkan. RWC och tillgängliga platser i kyrkorummet saknades. Efter att församlingen hade uppmärksammat sprickbildning i anslutning till läktartungan, stöttades den upp med hjälp av tillfälliga pelare 2016. Efter uppstöttningen beslutades att körverksamhet från läktaren skulle upphöra. Problemet med läktartungan, ihop med en allmän önskan från församlingen om att återge kyrkorummet sin ursprungliga prakt, mynnade ut i ett förslag att återställa den ursprungliga raka läktarbarriären. Församlingen hade också en önskan om att återmontera predikstolen på dess ursprungliga plats, vid den östra korläktaren. På så vis skulle plats frigöras för en lillkyrka i långhusets främre östra del och inte minst var vinsten att de flesta sittande besökare skulle få fri sikt mot koret och altaret. Predikstolens placering från 1930-talet innebar att flera av bänkraderna bakom den inte kunde se varken kor, altare eller prästen vid predikan från predikstolen.

UTFÖRDA ARBETEN

Ny värmeanläggning och ny bergvärmebyggnad

Kyrkans tidigare uppvärmning genom direktverkande el har inom detta projekt ersatts av en bergvärmeanläggning. Syftet med den nya värmeanläggningen är att få ner driftskostnader i kyrkan samt att skapa ett jämnare inomhusklimat. Genom ett bättre inomhusklimat skapas också förutsättningar för en önskad flexibel användning av kyrkan året om.

Borrning för bergvärme gjordes genom fyra borrhål i den grusade ytan öster om kyrkan, söder om sidoentrén. Bergvärmen leds in i en nyuppförd byggnad som rymmer den tekniska utrustningen. Från bergvärmebyggnaden löper ett schakt med rördragning söder om kyrkan och in genom grunden på kyrkans sydvästra sida, till undercentralen som är belägen i källaren under samtalsrummet.

Bergvärmebyggnaden har samma placering som förrådsbyggnaden som stod på platsen innan. Den nya bergvärmebyggnaden är 15 kvadratmeter till ytan. Enligt ritningarna, på vilket bygglovet och länsstyrelsens beslut fattades, skulle byggnadens fasader vara klädda med hyvlad locklistpanel målad i ljust grå linoljefärg. Dörren skulle målas i ockrakulör.

Samtliga inblandade parter brast i uppmärksamhet mot ritningarna, men var likväl fullständigt samstämmiga i den fasadutformning som utfördes. Fasaderna kläddes med en locklistpanel av sågat virke, vilket rödslammades. Dörren målades i enlighet med handlingarna i ockrakulör och taket kläddes med graftitgrå bandplåt. Då slutbesked skulle ansökas hos kommunen påtalade handläggaren avvikelsen mot lovet. I och med att den tidigare byggnaden, med placering på samma plats, hade rödfärgade fasader och så också härbret, beläget på vägen upp till kyrkan, kunde slutligen utformningen med rödfärgade fasader godkännas av både Gävle kommun och Länsstyrelsen Gävleborg. Ett ytterligare förstärkande motiv till den utformning som byggnaden fick, är att den är en enkel byggnad vid sidan av kyrkan, en byggnad som inte alls behöver utmärka sig med en påkostad oljefärgsmålad fasad. Ytterligare en ändring som gjordes från A-ritning är placeringen av dörren. Av praktiska skäl flyttades den från den norra sidan av byggnaden till den östra. Framför allt är det snöröjningen som underlättas genom placeringen mot öster. Fotografier på den färdiga bergvärmebyggnaden sändes till kommunen varpå ett slutbesked kunde ges.

Figur 7. Den tidigare förrådsbyggnaden som stod på platsen revs för att ge plats till den nya bergvärmebyggnaden. Foto: 2019-10-25.

Figur 8. Bergvärmebyggnaden sedd från nordöst. Foto: 2021-06-22.

Figur 9. Bergvärmebyggnaden sedd från norr. Foto: 2021-06-22.

Färgsättning – övergripande beskrivning

Alla kulörval utgår från konservator Per Mattsson färgdokumentation, daterad december 2019, januari och december 2020. Kulördokumentationen med föreslagna kulörer ligger sist i rapporten som en bilaga. Föreslagna kulörer utgår från de som fanns i kyrkorummet innan 1934 års renovering. Vid den renoveringen målades alla trädelar i kyrkorummet utom predikstolen. Den nu återskapade färgsättningen ligger dock nära den färgsättning som kyrkorummet hade innan 1930-talets renovering. För nytillkomna delar, som fasta skåp och nya väggar, har kulörval till stor del gjorts utifrån Mattssons kulördokumentation av äldre ytor, för att på så vis harmoniera med interiören.

För läktarbarriärer och bänkfronter innebär återgången i kulörer att de tidigare mörkt grå ramarna med ljusare grå fyllningar nu har målats i omvända förhållanden, det vill säga med ljusa ramar och mörkare fyllningar. Även kulörerna i kyrkorummets ytskikt på väggar och valv har återställts. Ytorna var kraftigt smutsade och uppvisade sprickor på flera ställen. Efter renoveringen är kyrkorummets väggar ljust rosa medan valven är gråblå. Ramverken i väggarna under korläktarna har getts kulörer i grått och rödgrått som förstärker utformningen i de putsade ramarna med innanför liggande släta fält. Färgtyper och kulörkoder finns närmare beskrivet för varje rum i rapporten.

Figur 10. Kyrkorummet sett från orgelläktaren innan påbörjade arbeten. Notera bänkfronternas mörkare ramar med ljusare fyllningar. Färgkompositionen skapades vid 1934 års interiöra renovering. Foto: Martin Åhrén, 2006-05-18.

Figur 11. Kyrkorummet sett från orgelläktaren efter avslutade arbeten. Notera predikstolens återskapade ursprungliga placering vid den östra korläktaren. Notera den återskapade färgsättningen på bänkfronter och läktarbarriärer, med ljusa ramar och mörkare fyllningar. Foto: 2021-06-22.

Isolering av golvbjälklag i kyrkorummet

Kyrkorummets golvbjälklag har inom detta projekt isolerats. Då långhusets fasta bänkinredning hade demonterats märktes brädgolvet, som är samtida med kyrkans byggår, upp och demonterades varsamt. De handsmidda spikarna sparades. Befintlig golvisolering, främst bestående av kolstybb, sögs ur. Enligt handlingarna skulle trossbotten, bestående av vankantade brädor också återbrukas, men vid demonteringen upptäcktes att stora delar av detta material var murket och i mycket dålig kondition. Beslutades att inte återanvända det. Krypgrundens markbädd sögs ren från organiskt material som bräder och träflis. Nya rörstråk drogs när golvkonstruktionen var öppen. Eftersom trossbotten har ett dolt läge beslutades att bygga den nya blindbotten med skivor av K-Plywood. Bjälklaget isolerades med Perlit, ett naturligt material som är kapillärbrytande, isolerande, obrännbart och därtill är mycket lätt. Befintliga golvplankors sidor spårades 20 millimeter och en ny lös fjäder av björkplywood frästes in i befintlig golvplank innan återmontering. Golvplanken slogs ihop så att glipor på max 0,5 mm erhållits. Eftersom brädor har slagits ihop har långhusets golv behövt kompletteras med nya brädor. De nya golvbrädorna består av furuplank i likvärdiga dimensioner som äldre plankgolv. De nya planken har lagts i mittstråket av mittgången och är nu dolda under mittgångens textilmatta. En stor del av den ursprungliga handsmidda spiken kunde återanvändas vid återmonteringen av brädgolvet. De ursprungliga spikarna har i första hand använts där brädgolvet är fritt och synligt, som till exempel längst fram i långhuset. Kompletteringar har gjorts med likvärdig nyproducerad handsmidd spik 6” från Byggfabriken. I samband med golvarbetena byggdes en ny golvlucka i långhusets främre del. Luckan är belägen i kyrkgångens mitt och syns på så vis inte då den täcks av textilmattan. Den nya luckan, liksom befintliga luckor i golvet, isolerades med träull och plywoodskiva.

Korets brädgolv demonterades inte, här blåstes lösull in i trossbotten efter att den tidigare hade sugits ut.

Figur 12. Långhuset är rensat från inredning, kyrkbänkarna är fraktade till annan lokal. Predikstolen är återmonterad på den ursprungliga platsen, vid den östra korläktaren. Läktartungan på orgelläktaren är borta och arbete pågår med återskapande av den raka läktarbarriären. Notera de vita takarmaturerna från 1973 mellan pelarna. Foto: 2019-11-27.

Figur 13. Arbetet med att demontera det ursprungliga brädgolvet är påbörjat. Foto: 2020-01-07.

Figur 14. Brädgolvet i långhus och i koret är demonterat, liksom trossbotten. Krypgrundens markbädd är rensad från organiskt material. Dragningarna för nya rörstråk syns. Foto: 2020-02-04.

Figur 15. Långhuset börjar möbleras upp med bänkkvarter. Här syns hur brädgolvet har kompletterats med nytt virke i stråket som i slutänden täcks av mattan. Inför öppning av kyrkan såpskurades brädgolvet på traditionellt vis, spåren efter de demonterade bänkarna bleknade då markant. Foto: 2021-04-13.

Ny textil golvmatta

En ny golvmatta har tillkommit i kyrkans mittgång och korsgång. Den nya mattan heter Uni 5595, Highline Loop WT, fabrikat Ege. Mattan har en mörkt röd kulör och en kort lugg. Den tidigare mattan var ljust gråblå (se figur 10) men enligt äldre fotografier låg en röd matta i kyrkorummet tidigare. I valet av ny matta deltog antikvarisk medverkande, kyrkoherde Daniel Andrén och konservator Per Mattsson. Mattan sträcker sig från öppningen från vapenhuset i hela långhusets längd, vidare upp i kortrappan och ända fram till altaret. Korsgångarnas mattor möter mittgångens matta. Den tidigare mattan var monterad på en tunn skiva, den nya mattan ligger direkt mot brädgolvet.

Figur 16. Prov på den matta som valdes syns till höger. Invid ligger textilprover för omklädning av altarring och till nytt ljudtak i predikstolen. Foto: 2020-03-30.

Figur 17. Varubeskrivning på vald matta. Foto: 2020-03-30.

Figur 18. Den röda mattan är på plats. Löper i långhusets hela längd, vidare upp i kortrappan och ända fram till altaret. Foto: 2021-06-22.

Isolerbågar i långhus, kor och vapenhus

Samtliga fönsterbågar i långhuset, liksom korets två sidofönster, har kompletterats med isolerbågar av smide med energiglas från Pilkington. Smidesenheterna tillverkades och monterades av Sundbergs Smide, Gävle. De nya enheterna är monterade mellan befintliga bågar och målade i ljust grå kulör, i likhet med omkringliggande ytor, NCS S 2005-Y50R, brungrå.

Ytterbågarna var tidigare fästa genom krokar mellan bågarna. Men då de nya isolerbågarna nu monterats mellan inner- och ytterbåge, fanns inte utrymme nog för krokarna. Dessa har därför bevarats hängande i märlor mellan bågarna. Märlan som satt i vägen för de nya isolerbågarna, har flyttats något och en ny smideskrok är fäst mellan denna märla och den som de gamla krokarna sitter i.

Figur 19 och 20. De nya isolerglasbågarna är monterade mellan inner- och ytterbågen, nära innerbågen. Märlorna som ytterbågens krokar var fästa i, har flyttats in mot karmens mitt. Krokar har lämnats hängande och nya smideskrokar binder samman delarna. Krokarna har målats in likt omkringliggande ytor. Foto: 2021-04-13.

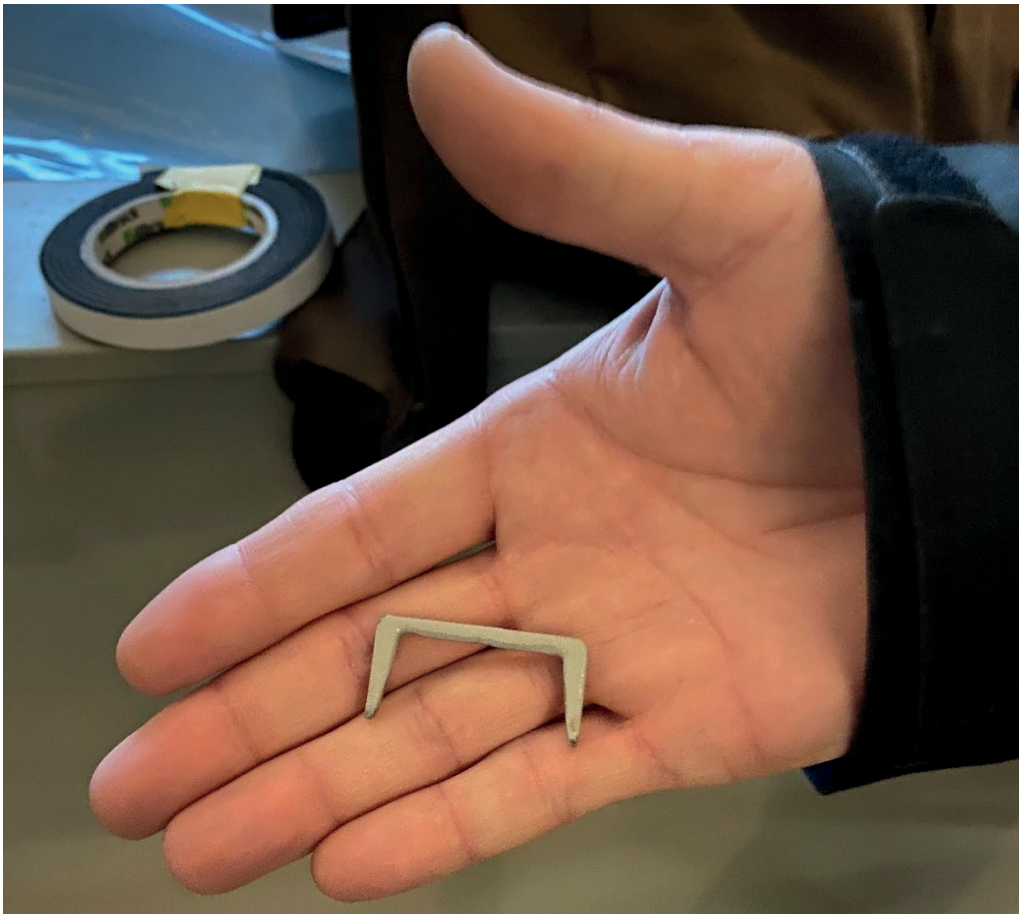

Figur 21. De nya smideskrokarna som ytterbågarna nu är fästa med. Foto: 2021-01-19.

Enligt handlingarna skulle även korfönstret bakom altartavlan förses med ny isolerglasbåge. Då detta arbete krävde demontering av altartavlan ansågs det som ett allt för stort och kostnadskrävande arbete. Från koret gick det att se att det fanns gammal isolering bakom tavlan. Den nya metoden för isolering utan isolerglasbåge löstes utifrån genom att ytterbågarna togs ner och den gamla isoleringen togs bort. Innerbågar saknades i utrymmet. En ram tillverkades för hela öppningen, på vilken en boardskiva monterades. Utrymmet isolerades med träull och ytterst i ramen fästes slutligen en svartmålad boardskiva innan de yttre bågarna återmonterades.

Fönsterbågarna i tornrum 1, rum 301 bestod tidigare av enkelbågar. Dessa har nu försetts med nytillverkade innerbågar i trä. Bågarna har energiglas från Pilkington och är fastskruvade. Enligt handlingarna skulle dessa bågar dock ha monterats på gångjärn, något som visade sig vara en omöjlighet i och med att det sitter dragjärn framför fönstren.

Då det runda fönstret mot norr är beläget i golvhöjd har det försetts med en innerbåge med säkerhetsglas av fabrikat Ljudlamell 44.2 Energifloat P2A. Även denna båge är tillverkad i trä. Fönsterbågarna har målats med linoljefärg av fabrikat Engwall o Claesson i kulör lika tidigare, dvs NCS S 2005-Y50R, i enlighet med Mattssons dokumentation.

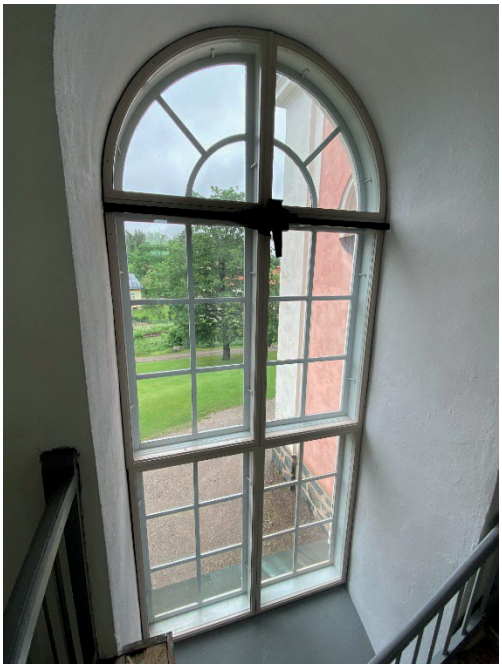

Figur 22. Tornfönster mot öster. På grund av dragjärnen som sitter framför bågarna har de nytillverkade innerbågarna i trä, skruvats fast. Enligt handlingarna skulle de ha monterats på gångjärn. Foto: 2021-06-22.

Figur 23. Fönstret mot norr i tornrum 1, rum 301. Då detta parti är placerat i golvplan har de nya innerbågarna i trä försetts med säkerhetsglas. De nya bågarna är fastskruvade. Den föreslagna lösningen med montering på gångjärn fungerade inte då dragjärn delvis täcker bågarnas karmar. Foto: 2021-06-22.

Väggar och valv

Åtgärdsförslag för behandling av väggar och valv togs fram av Vicki Wenander, Wenanders Byrå, Stockholm. Föreslagen metod för rengöring av ytorna var borstning med stålborste och tvättning med såpa och vatten. Åtgärden godtogs inte av länsstyrelsen som föreslog betydligt varsammare metod för att inte skada eventuella tidigare färgskikt, beslut daterat 2020-02-28.

För invändiga putsarbeten anlitades Söderhamns Fasadrenoveringar AB som påbörjade arbetena i slutet av 2020. Efter en syn utförd av firmans ägare Ulf Hägg och konservator Per Mattsson upptäckte de att de dittills kommunicerade befintliga ytskikten i väggar och valv inte utgjordes av ren kalkfärg, varför inte heller föreslagna avfärgningsmetoder var möjliga att tillämpas. Via e-post, daterad 2020-12-27 kommunicerades detta och förslag på åtgärd.

De putsade väggarna var till stor del var målade med någon form av plastfärg, vilket resulterade i obefintlig sugförmåga beträffande kalkfärg. Även i valven upptäcktes att det vid tidigare avfärgningar hade tillförts någon form av förstärkningsmedel. Exakt vad detta utgjordes av var inte möjligt att säga. Eftersom det nu inte var fråga om traditionell kalkavfärgning i befintliga ytskikt saknades sugförmåga i dessa och en avfärgning med kalk skulle innebära risker för framtida flagningar och färgsläpp. Söderhamns Fasadrenoveringar AB föreslog målningsbehandling med KEIM silikatfärg, vilket accepterades av såväl Per Mattsson som länsstyrelsen.

För arbetena med valven restes ställning i hela långhuset. De putsade ytorna rengjordes med hård akapadsvamp, tidigare benämnd Wishab. Sprickor rengjordes och lagades i med kalkbruk från Weber. Då arbetena med rengöring och lagning i valven hade färdigställts och målningen påbörjades upptäcktes att det yttersta färglagret saknade vidhäftning mot underlaget. När färgen påfördes spjälkades det loss från underliggande färgskikt. För att färgen skulle fästa behövde det yttersta färgskiktet slipas bort. Även färgskiktet under detta var utfört med förstärkt kalkfärg, varför metoden att måla med KEIM Silikatfärg kvarstod. Inför putsarbetena i kyrkan fick Söderhamns Fasadrenoveringar instruktioner om att nogsamt hålla utkik efter äldre färgskikt och eventuella dekormålningar. Inga sådana påträffades dock.

Väggar i hela kyrkorummet	NCS S 1002-R, ljust röd
Väggar under korläktare:	
Ram:	NCS S2502-R, grå
Fält:	NCS S 3010-Y70-R, rödgrå
Tunnvalv och korvalv:	NCS 0520-R70B, ljust gråblå
Balkar och lister:	NCS 0500-N, vit
Sidoskepp; valv, balkar och lister	NCS 0500-N, vit

Pilastrarna i koret har marmorering av kalkfärg. Kaj Halminen har bättringsmålat med limfärg där mindre skador fanns.

Figur 24. Innan påbörjade arbeten. Putsade ytor under västra korläktaren och långhusväggen mot väster. Som synes är de smutsade av sot. Vid tiden är heller inga måleriarbeten påbörjade på korläktarbarriär och pelarnas sockel. Foto: 2019-11-27.

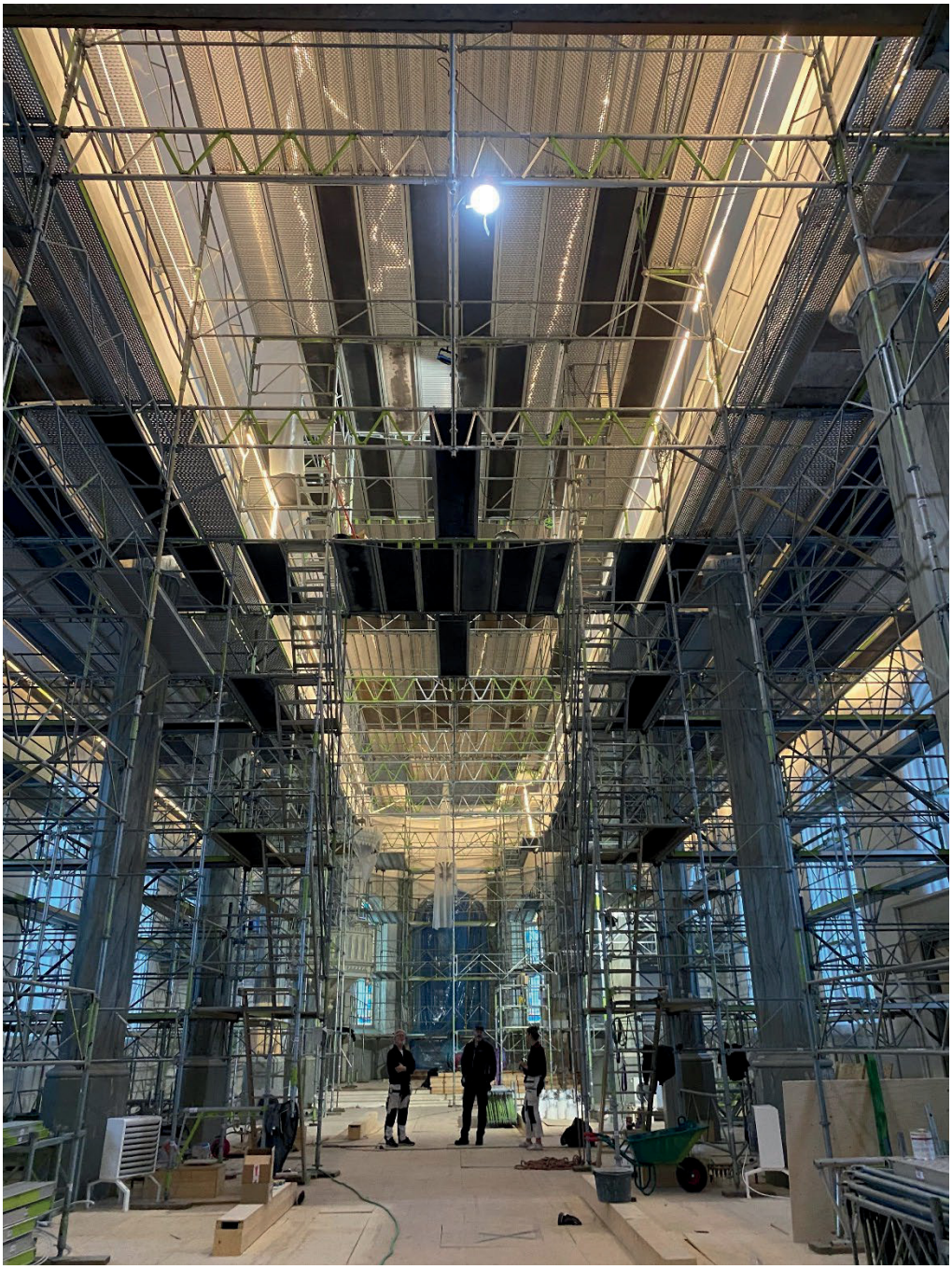

Figur 25. Ställningen är rest i långhuset med ett helt plan högst upp för arbeten i valven. Foto: 2021-01-19.

Figur 26. Ställningsplan högst uppe under långhusets valv. Inspektion efter putslagningar och inför avfärgning. På fotot syns Magnus Persson, MP Bygg, kyrkoherde Daniel Andrén, Gästrikekustens pastorat, Ulf Hägg, Söderhamns Fasadrenoveringar AB och Oskar Svensson, Söderhamns Fasadrenovering AB.

Figur 27. Besiktning av färdiga arbeten i valven. Ledbelysningen gör dock att valven ser ut att vara vita. Den blå kulören syns bäst i höjd med ställningsgolvet, i delar som hamnar i skuggan av belysningen. I mitten står konservator Per Mattsson och Ulf Hägg, Söderhamns Fasadrenoveringar AB. Foto: 2021-02-19.

Figur 28. Referensyta i valvet i långhusets nordöstra del. Foto: 2021-03-02.

Figur 29. Färgsättningen i kyrkorummet efter avslutade arbeten. Den mörkare blå linjen i valvet mot koret är en skuggbildning i valvbågen. Foto: 2021-06-22.

Figur 30. De putsade ytorna i form av profilerade ramar och fält under korläktarna har återfått ursprunglig färgsättning. På fotot syns länsmuseets chef Hans Lindholm Öjmyr som följde med till kyrkan då antikvarisk medverkande skulle kompletteringsfotografera. Foto: 2022-03-16.

Figur 31. Efter avslutade arbeten. Notera de rengjorda och retuscherade pilastrarna på vardera sidan om altartavlan. Foto: 2022-03-16.

Pelare i långhuset

De marmorerade pelarna i långhuset har behandlats mycket varsamt då de marmorerade ytorna var i gott skick. Dessa ytor har rengjorts och mindre skador har lagats i med sandspackel som oljats med linolja och terpentin innan ommålning. Målning har utförts med specialbrutna oljefärger, dels från Ottossons linoljefärg, dels med konstnärsfärger. Arbetet är utfört av Kaj Halminen, Gästrike Färgverkstad.

På den främre östra pelaren krävdes dock mer åtgärder för att återställa delarna efter att predikstolen demonterats. Då pelaren var friställd efter demonteringen blottades äldre färgskikt på såväl pelaren som basen. Dessa utgjordes bland annat av stänkmålade ytor och en marmorering i grönare ton än den nuvarande. De träytor som behövde kompletteras på pelaren har lagats i med likvärdigt virke som därefter marmorerats av Halminen.

Pelarnas socklar har rengjorts och målningsbehandlats i enlighet med Mattssons kulördokumentation. Linoljefärg från Engwall o Claesson har använts.

Sockel, profilerad list	NCS S 3000-N, grå
Sockel, under profilerad list	NCS S 4502-Y, grå

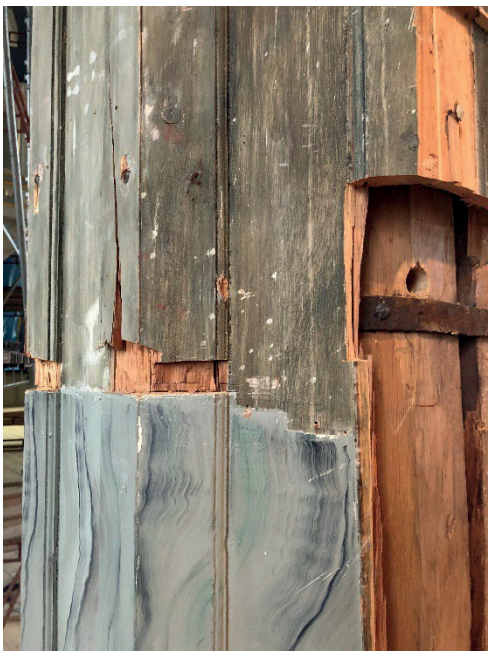

Figur 32 och 33. Såren i den främre östra pelaren efter att predikstolen hade demonterats. Under dagens blåturkosa marmorering ligger en ådringsmålning i gröna toner. De stänkmålade skikten ligger under sockelns enfärgade färgskikt. Foto: 2019-11-27.

Figur 34. Den främre östra pelaren har lagats i där delar hade tagits bort i samband med att predikstolen och dess trappa monterades vid pelaren. Här syns också äldre färgskikt ovanför lagningarna. Foto: 2020-03-30.

Figur 35. Arbetena med väggar och valv är färdigställda. Korläktarbarriärerna är ommålade. Socklarna på pelarna är ommålade, liksom de ovanliggande listerna. Spackling av skador på pelarna inför retuscheringsarbeten. Foto: 2021-03-02.

Figur 36. Under arbete med pelarnas marmorerade delar. Den främre pelaren är färdigställd medan arbete pågår med den bakre. Nya väggar till läktarunderbyggnaderna är under montering. Foto: 2021-03-30.

Takkronor och ny armatur i kyrkorummet

De under 1970-talet tillkomna armaturerna i form av vita cylindrar, som hängde i kyrkorummets främre del, har tagits bort. Mittgångens takkronor demonterades och har rengjorts och elektrifierats av Kaj & Novi Armatur AB, Stockholm. Den i sen tid tillkomna mässingslampan som innan påbörjade arbeten hängde i koret, hänger nu i vapenhuset, ett beslut som togs i samråd med länsstyrelsen. Den oskarianska ljuskronan som tidigare hängde ovanför läktartungan, har nu placerats längst fram mot koret, enligt gamla fotografier. Även sidogångarnas mindre ljuskronor har rengjorts och elektrifierats av Kaj & Novi Armatur AB.

Äldre ljusarmar i mässing hittades av församlingen i kyrkans förråd. Dessa finns dokumenterade på fotografier tagna efter 1930-talets renovering och var monterade på pelarna. Då var de elektrifierade. I något skede, oklart när, togs dessa ljusarmar/armaturer ner. Inom detta projekt har de renoverats genom att eldragningarna har tagits bort och mässingen har varsamt rengjorts. Ljusarmarna är placerade på alla pelare.

Ljusdesign AB, Gävle, har tagit fram nya diskreta armaturer i form av små spottar, vilka ersätter de tidigare tämligen klumpiga strålkastarna som fanns i kyrkorummet. De nya spottarna sitter monterade på skenor på kyrkorummets två främre pelare på vardera sidan samt på de bakersta pelarna vid orgelläktaren. Det är olika typer av spottar framtagna av Ljusdesign; Gadget L, Arty PAR, Gizmo. Såväl skenor som spottar är inmålade och anpassade mot pelarnas kulörer, vilket gör att de smälter in mot ytorna på ett diskret vis. Spottar finns även på skenor i nischer i koret och i skenor i taket under orgelläktaren, i nya köket och i kapprummet

Alla nya strömbrytare och eluttag är svarta och av fabrikat Renova.

Figur 37. Innan påbörjade arbeten. Här syns de vita takarmaturerna från 1973. Dessa har demonterats inom detta projekt. Foto: 2019-09-27.

Figur 38. Långhusets främsta ljuskrona efter rengöring och elektrifiering. Eldragningarna är mycket diskret utförda och knappt skönjbara. Foto: 2021-06-22.

Figur 39. Den oskarianska kronan som tidigare hängde över orgelläktaren är åter i ursprunglig placering i koret. Foto: 2022-03-16.

Figur 40. En av de renoverade ljusarmarna som har återmonterats på pelarna. I bakgrunden syns dragning för en ännu inte återmonterad ljuskrona i sidogången. Foto: 2021-06-22.

Figur 41. De nya spottarna är monterade på skenor som är inmålade mot pelarnas kulör. Foto: 2022-03-16.

Figur 42 och 43. Spottar riktade mot altartavlan i koret samt spottar på de två främsta pelarna. Foto: 2022-03-16.

Figur 44. Mässingslampan som tidigare hängde i koret har fått en ny placering i vapenhuset. Foto: 2022-03-16.

Radiatorer och bänkvärmare

I projektet har elradiatorer bytts ut till vattenburen värme med bänkvärmare. Tidigare satt radiatorer under långhusets fönster, vilket inte var ultimat då värmen från dem orsakade ansamling av smuts på de putsade väggarna ovanför radiatorerna. I detta projekt har radiatorerna under långhusets fönster demonterats. I kyrkorummet finns nu några få radiatorer; i koret och vid de öppna ytorna längst fram mot koret och längst bak i kyrkorummet. Endast radiatorerna i koret är synliga, de övriga är dolda bakom skåp/elementskydd med likvärdig utformning som de nya förvaringsskåpen som finns vid de öppna ytorna. Samtliga radiatorer är av märket Altech, förutom de två svängda radiatorerna i koret som är av märket Lenhovda. Bänkvärmare är av modellen kamrör från Epicon.

Figur 45. Här syns ett av korets två svängda radiatorer. Foto: 2021-06-22.

Figur 46. Nytillkomna förvaringsskåp mot den östra läktarunderbyggnaden. Alla dessa skåp döljer radiatorer. Kyrkoherde Daniel Andrén är med på fotot. Foto: 2022-03-16.

Figur 47. Nytillkomna skåp mot den västra läktarunderbyggnaden. Alla dessa skåp döljer radiatorer. Foto: 2022-03-16.

Vapenhus, rum 201

Golv

Då arbetena med att isolera golven i kyrkan hade påbörjats visade det sig att vapenhusets golv hade en annan uppbyggnad än golvet i kyrkorummet. Detta hade inte uppmärksammats innan handlingarna utformades. Det hela upptäcktes via luckan som finns i golvet i vapenhuset. Luckan leder ner till ett urgrävt utrymme, näst intill med ståhöjd, under golvet. Golvet i vapenhuset saknade helt trossbotten och därigenom även isolering.

Som ett tilläggsarbete byggdes en ny trossbotten i vapenhusets golv. Detta gjordes underifrån vilket innebar att brädgolvet inte behövde demonteras. I samband med dessa arbeten byttes en murken bjälke närmast porten. Bjälklaget isolerades med lösull som sprutades in via luckan. Slutligen isolerades även luckan med träull och plywoodskiva innan den lades tillbaka.

Ytskikt väggar och trappa

I samband med exteriör renovering av kyrkan 2014 åtgärdades också ytskikten i vapenhuset. Färgtyper och kulörer följde kulördokumentation som konservator Per Mattsson tog fram för arbetena. På grund av den dragiga miljön i vapenhuset hade ytskikten återigen hunnit flaga inför den nu aktuella renoveringen, varför beslut fattades om att renovera ytorna. Skadade färgytor skrapades och rengjordes och målades därefter enligt de färg- och kulördokumentationer som användes vid renoveringen 2014, det vill säga målning med linoljefärg från Engwall o Claesson. Arbetena från den renoveringen finns beskrivna i slutredovisning med diarienummer 1958/312.

Trappräcke med ledstänger, trappans	4502-Y, grå
yttre sidor, parti med luckor, bänk,	
ramstycke under trappan	
Ledstång, övre del	4502-Y, grå
Undersida av trappa	S0500-N, vit

Radiatorer

Radiatorer har tillkommit under vapenhusets bänkar. Dessa är vita och fabrikat PROD_212_6738700.

Figur 48. Vapenhuset med renoverade ytskikt. Notera den nya radiatorn under bänken. Foto: 2021-06-22.

Figur 49. Vapenhusets östra trappa. Foto: 2022-03-16.

Tätning av port

Vapenhusets port är samtida med kyrkan. Portpartiet uppvisade stora glipor, framför allt mot den putsade karmen och tröskeln. Gliporna medförde stora problem med drag och värmeförlust. Vid kraftiga regn- och snöoväder har det också hänt att nederbörd dragits in i vapenhuset. Eftersom putsytan i öppningen inte var helt jämn var det inte möjligt att täta med endast en trälist, då det behövde vara en tätning som var mer följsam i ojämnheterna. Tapetserare Cecilia Eriksson, Möbelhantverket Tapetserarverkstad i Sandviken, tog fram förslaget som kom att följas. Porten har tätats genom att en relativt smal trälist har fästs med lim och skruv i den putsade karmen. Listen är stoppad med lindrev som därefter har klätts in med läder som fästs med platt nubb. Trälisten är målad i putsens vita kulör. Mot golvet har tillkommit en borstlist.

Figur 50. Tätning av vapenhusets port mot puts samt mot golvet. Foto: 2022-03-16.

Tornrum 1, rum 301

Enligt handlingarna skulle ytskikten i detta utrymme, rum 301, målas. Församlingen ansåg dock att detta inte var nödvändigt vilket gjorde att arbetet utgick. Enligt handlingarna skulle fönstren i utrymmet förses med nya innerbågar i trä, upphängda på gångjärn. Detta var dock inte möjligt i och med att det sitter dragjärn framför fönstren. De nya innerbågarna av trä är av den anledningen istället fastskruvade. Bågarna har energiglas från Pilkington. I och med att det runda fönstret mot norr är beläget i golvhöjd har det försetts med en innerbåge med säkerhetsglas av fabrikat Ljudlamell 44.2 Energifloat P2A. Fönsterbågarna har målats med linoljefärg av fabrikat Engwall o Claesson i kulör lika tidigare, dvs NCS 1500-N, grå.

Tornrum, rum 401

Bjälklaget i utrymmet har isolerats med lösull av cellulosafiber. Luckan in mot vindsplanet har isolerats med träull.

Kyrkvind, rum 404

All tidigare isolering sögs ur vinden och utrymmet rengjordes. Vinden har isolerats med lösull av cellulosafiber. Arbetet utfördes genom en temporärt upptagen transportlucka på kyrktakets västra takfall. Extra landgångar har tillkommit på vardera sidan om landgången i mitten. De nya landgångarna är tillkomna för att det på ett smidigt vis ska gå att inspektera ytorna ut mot takfoten utan att skada isoleringsmaterialet.

Stråk för brandlarm är diskret dragen, inputsad i valvet bakom läktarorgeln och vidare upp på vinden där stråken ligger isolerade i lösullen. Dragningen i valvet gjordes för att undvika dragning genom ouppvärmda tornrum.

Orgelläktare, rum 303

Orgelläktarens utbyggda läktarbarriär, ”läktartungan”, från 1934 har rivits och läktarbarriären har återställts till ursprunglig rak front. De delar i fronten från 1934 års tillägg som var möjliga att behålla har använts i den raka fronten. Därtill har nya delar tillverkats med omkringliggande ytor som förebild. Läktarbarriären har därefter målats med linoljefärg från Engwall o Claesson enligt framtagen kulördokumentation från Per Mattsson.

Ramar	NCS S 3502-Y, ljust grå
Fyllningar	NCS 5500-N, mörkt grå

För att uppnå godkänd höjd på läktarbarriären har den höjts genom tre smidesrör. Dessa har målats in i den ljusare grå kulören som finns i läktarbarriären.

På orgelläktarens östra sida, i utrymmet för trappans vinkel, har tillskapats en yta som på ritningarna benämns som ”Disponibel plan yta”. För denna har tidigare bänkar på ytan demonterats och golvet har byggts upp i nivå med golvet som möter trappan. Det äldre brädgolvet är återanvänt. Ytan omgärdas av en barriär bestående av skivmaterial i trä. Eftersom ingen kulörhänvisning fanns i handlingarna fattade beställare och antikvarisk medverkande beslutet att måla barriären i kulör NCS S 3502-Y, ljust grå.

Figur 51. Innan påbörjade arbeten. Här syns läktartungan som tillkom vid 1934 års arbeten, 2016 säkrad genom tillfällig lösning med pelare. Foto: 2019-09-27.

Figur 52. Under pågående arbeten. Läktartungan från 1934 är riven liksom läktarunderbyggnaderna från 1973. Foto: 2019-11-27.

Figur 53. Smideshållare för höjning av orgelläktarens barriär. På bilden är hållaren omålad. Foto: 2021-03-30.

Figur 54. Orgelläktarens läktarbarriär är höjd med smidesdelar som målats in i samma kulör som omkringliggande ytor. Foto: 2021-06-22.

Figur 55. Disponibel plan yta på orgelläktaren. Foto: 2021-06-22.

Kyrktorg, rum 202

Det första öppna utrymmet som möter besökaren från vapenhuset är på ritningarna benämnt som kyrktorg, rum 202. Utrymmet är öppet mot långhuset och på vardera sidan har nya utrymmen tillkommit inom detta projekt. Detta innebär att delarna som tillkom vid 1973 års renovering har rivits. Det stänkmålade taket under orgelläktaren har bevarats och mindre skador i färgskikten har retuscherats av Kaj Halminen, Gästrike Färgverkstad.

De nya utrymmena under orgelläktaren avgränsas genom nya väggar utförda i skivmaterial. Precis som tidigare utförande på de avgränsande väggarna under läktaren, avslutas de nya väggarna med glasade partiet mot läktartaket, detta för att släppa in dagsljus i utrymmena. Eftersom det i handlingarna saknades kulörhänvisning på de nya väggarna beslutade beställare och antikvarisk medverkande att måla dem i kulör NCS S 3502-Y, ljust grå. Listverk och foder är målade i NCS 5500-N, mörkt grå. Det gäller såväl ut- som insida av de nya väggarna. Dörrar in till nya utrymmen från kyrktorget är från Swedoor i kulör NCS S 3502-Y. På vardera sidan om kyrktorget finns in mot de nya utrymmena förvaringsskåp med släta dörrblad, även dessa är målade likt dörrarnas kulör. Skåpdörrarna har höga smidesbeslag tillverkade av Sundbergs smide. Två nya radiatorer av fabrikat PROD_212_6738700 har tillkommit. I taket sitter diskreta spottar på skenor. Spottarna är av typen Gizmo från Ljusdesign.

Figur 56. Mittgången sedd mot den öppna ytan under orgelläktaren innan påbörjade arbeten. Notera att bänkkvarteren slutar i linje med pelarna som bär upp altarläktaren. Fotot är taget innan förstärkningen av läktartungan utfördes 2016. 2016-04-27.

Figur 57. Efter avslutade arbeten. Kyrktorget sett mot vapenhuset. Den öppna ytan under läktaren har smalnat, men i gengäld har läktartungan tagits bort. Detta bidrar till att dagsljus når utrymmet. Foto: 2022-03-16.

Figur 58. Kyrktorget sett mot den östra läktarunderbyggnaden, rum 203. Foto: 2021-06-22.

Figur 59. Kyrktorget sett mot den västra läktarunderbyggnaden, rum 207. De höga smidesbeslagen är tillverkade av Sundbergs smide. Foto: 2021-06-22.

Kapprum, rum 203

På östra sidan om kyrktorget ligger kapprummet, rum 203. Golvet består av det ursprungliga brädgolvet. Längs kapprummets norra vägg har nya utrymmen för WC, RWC och städ byggts. Dessa utrymmen har ändamålsenliga och moderna ytskikt som klinkergolv och kaklade väggar. Dörrar in till utrymmena är från Swedoor i kulör NCS 3502-Y, ljust grå. Från kapprummet leder trappan upp till orgelläktaren. Trappans nedre del är nytillverkad inom detta projekt medan den övre delen är bevarad från 1973 års renovering. Den nya trappan är byggd i furu likt tidigare, de äldre delarna som tidigare var laserade har slipats trärena likt ytskikten i de nytillverkade trappdelarna. Hatthylla och hängare för barn har tillverkats av MP Bygg. En ny radiator har tillkommit, fabrikat PROD_212_6738700. Spottar löper på skenor i taket. Spottarna är av typen Gadget L från Ljusdesign. Nerpendlade armaturer är av typen Allright från Zero.

Figur 60. Del av kapprummet, rum 203. Återstår inmålning av hatthylla och listen för hängare till barn. Dessa delar målades senare i den mörkare grå kulören. Foto: 2021-06-22.

Figur 61. RWC och utrymme för städ till vänster. Foto: 2022-03-16.

Förberedelserum, rum 207

På den västra sidan om kyrktorget ligger förberedelserum, rum 207. Det ursprungliga brädgolvet är bevarat. En ny modern köksinredning har installerats efter den norra väggen. Inredningen kommer från Hagakök. För att klara tillredning och servering har en köksö byggts och getts en placering centralt, men i fritt läge, framför fönstret. Spottar löper i skenor. Spottarna är av typen Gadget L från Ljusdesign.

Figur 62. Köksinredningen är monterad mot den norra väggen. Till vänster skymtar köksön. Foto: 2021-06-22.

Figur 63. Förberedelserummet sett mot väster. Foto: 2021-06-22.

Öppen yta, rum 208

I långhusets bakre del har sex bänkar på vardera sidan om mittgången demonterats för att ge plats åt en öppen yta för möblering med fristående bord och stolar. De bakre bänkkvarteren sträcker sig till de bakre fristående pelarna. Längs väggarna mot kapprum, respektive förberedelserum har en nytillverkad fast skåpinredning monterats, samtliga rymmer radiatorer. Skåpen är tillverkade av Snickarboa, Bernt Andersson, Ockelbo. Skåpen är målade med linoljefärg från Engwall o Claesson i kulörer som går i harmoni med övrig fast inredning i kyrkan:

Ramar och bänkyta	NCS S 3502-Y, ljust grå
Snedställd ribb/fyllning	NCS 5500-N, mörkt grå

Enligt handlingarna skulle likadana skåp också byggas mot den bakre raden bänkar på vardera sidan. Detta arbete utgick.

Nya bord och stolar har tillkommit. Stolparna är av märket Light & Easy från Gärsnäs. Stolarna är målade i kulör NCS S 4000-N. Borden är av fabrikat Locus och målade i kulör NCS S 4500-N. Barnstolarna är av typen TripTrap som är grå.

Figur 64. Öppen yta, rum 208, sedd mot väster. Tidigare sträckte sig det bakersta bänkkvarteret ända till pelaren vid orgelläktarens barriär. De sex bakersta bänkarna har tagits bort inom denna ombyggnad. Foto: 2021-06-22.

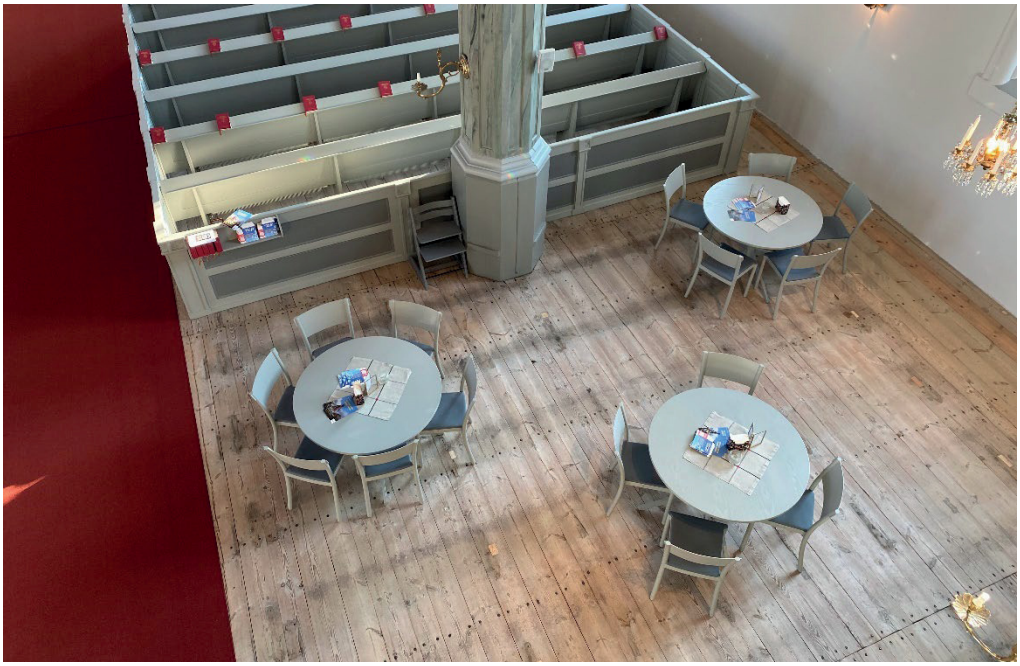

Figur 65. Möblering i den öppna ytan mot väster. Foto: 2022-03-16.

Figur 66. Öppen yta, rum 208, sedd mot öster. Notera att de enligt handlingar inritade skåppartierna mot bakersta bänkraden aldrig utfördes. Vid tiden för fotografering var ännu inte sidogångarnas ljuskronor upphängda. Foto: 2021-06-22.

Långhus, rum 210

Alla bänkar har varit magasinerade under projektet. Ommålning skedde i samma lokal. Färgsättningen som följer dokumentationen från Per Mattsson, innebär en återgång till en tidigare färgsättning. Kulörerna i den nya färgsättningen ligger nära den tidigare men de mörka och ljusa partierna har bytt plats. Tidigare var ramarna mörkt grå och fyllningarna ljust grå, nu är förhållandena omvända.

Ramar	NCS S 3502-Y, mörkt grå
Fyllningar	NCS S 5500-N, ljust grå

Bänkkvarteren har delvis byggts om för att skapa bättre tillgänglighet i kyrkorummets mitt och i anslutning till sidoentréerna. Kvarterens fasade hörn i dessa delar har flyttats in mot kvarteren. Den öppna ytan i korsmitten har med andra ord blivit lite rymligare, liksom de öppna ytorna ut mot sidoentréerna. En öppen yta med plats för bland annat ljudteknik, har tillkommit längst bak i det bakre östra bänkkvarteret. En öppen yta för rullstols- och rullatorburna kyrkobesökare har skapats i det främre västra bänkkvarteret, med ingång från den fasade delen mot korsmitten. Bänkvärmare har installerats under bänkarna i alla bänkkvarter. Bänkvärmare är av modellen kamrör från Epicon.

Figur 67. Foto mot koret från mittgången innan påbörjade arbeten. Notera korsmittens fasade bänkkvarter och predikstolens placering vid den främre pelaren på östra sidan. Foto: 2016-04-27.

Figur 68. Kyrkorummet sett från orgelläktaren innan påbörjade arbeten. Foto: Martin Åhrén 2006-05-18.

Figur 69. Foto över långhuset efter avslutade arbeten. Vid den vänstra pilen syns det nya teknikbåset. Den högra pilen pekar ut den öppna tillgänglighetsytan. Foto: 2022-03-16

Vindfång, öster och väster, rum 209 och 211

Vindfångens samtliga ytskikt, utom de putsade, har rengjorts och målats.

Väggar av masonite	NCS S 1500-N, ljust grå
Omfattning av trälister	NCS S 0500-N, vit
Dörrar	NCS S 4000-N, grå

Enligt Mattssons förslag skulle de målade texterna på ytorna ovanför dörrarna sparas ut vid ommålning. Då målningsarbetet var slutfört enligt förslaget syntes dock inte texterna, varför Kaj Halminen bröt fram likvärdig kulör och fyllde i texterna.

Ytterportarna i vindfången har tätats med samma metod som använts i vapenhuset. Portarna har tätats genom att en relativt smal trälist har fästs med lim och skruv i den putsade karmen. Listen är stoppad med lindrev som därefter har klätts in med läder som fästs med platt nubb. Trälisten är målad i putsens vita kulör.

Figur 70 och 71.Vindfången efter renovering. Till vänster vindfånget mot väster och till höger vindfånget mot öster. Foto: 2021-06-22.

Främre långhus, rum 212

I det främre långhuset har nya öppna ytor skapats på den östra sidan genom att predikstolen flyttats till sin ursprungliga placering vid den östra korläktaren. Sedan 1934 har predikstolen varit placerad vid den främre östra pelaren. Invid trappan som ledde upp till predikstolen fanns ett litet tvärställt bänkkvarter. Detta demonterades i samband med flytten av predikstolen. Ett lika stort öppet utrymme har skapats på den västra sidan genom att tre korta bänkrader bakom kororgeln har demonterats.

Den östra öppna ytan är skapad för att användas som lillkyrka med möjlighet till möblering med lösa stolar. En av de medeltida skulpturerna föreställande Maria, har placerats centralt invid korläktarens vägg. Nya skåp, tillverkade av Snickarboa, Bernt Andersson, Ockelbo, är placerade mot korläktarens vägg i de två yttre speglarna och framför det främre bänkkvarteret. Samtliga skåp döljer elradiatorer. Dopfunten har flyttats till lillkyrkan, från en tidigare placering längst fram i kyrkorummets västra del.

Även på den västra sidan har ett öppet utrymme skapats. Ett sådant fanns delvis redan innan projektets start, men har utökats genom att de tre korta bänkraderna som fanns bakom kororgeln nu har tagits bort. Precis som innan rymmer ytan kororgel och piano, dock har kororgeln fått en ny placering utefter korläktarens vägg. Tidigare stod den vinkelrätt mot mittgången. Anledningen till flytten är att organisten önskade bättre kontakt med kören då de uppträder från koret. I och med kororgelns nya placering var det inte möjligt att utföra alla skåp som var planerade efter korläktaren. Ett skåp är placerat utefter väggen, till höger om kororgeln. Även på den västra sidan finns nya skåp framför den främsta bänkraden.

Skåpen är målade i linoljefärg från Engwall o Claesson i kulörer som går i harmoni med övrig fast inredning i kyrkan:

Ramar och bänkyta	NCS S 3502-Y, ljust grå
Snedställd ribb/fyllning	NCS 5500-N, mörkt grå

Figur 72 och 73. Det främre långhuset mot öster innan påbörjade arbeten. En stor del av detta utrymme upptogs då av predikstolen, dess trappa och de snedställa korta bänkkvarteren. Foto: 2016-04-27.

Figur 74 och 75. Det främre långhuset mot väster innan påbörjade arbeten. På denna sida mittgången stod tidigare dopfunten och mot korläktaren fanns ett litet altare. Kororgeln var placerad i vinkel till mittgången, organisten satt med ryggen mot mittgången. Foto: 2016-04-27.

Figur 76. Främre långhuset mot öster efter avslutade arbeten. Ytan kommer att nyttjas för lillkyrka. Här syns skåpen mot korläktaren. Bordet som Mariaskulpturen står på var ett provisorium. Foto: 2021-06-22.

Figur 77. Lillkyrkans Mariaskulptur på slutligt bord, tillverkat i samma stil som koraltaret. Foto: Daniel Andrén 2021-02-22.

Figur 78. Främre långhuset mot väster. Kororgeln har getts en ny placering. Notera skåp som döljer radiator till höger om kororgeln. Foto: 2022-03-16.

Kor, rum 213

Korets brädgolv demonterades inte, här blåstes lösull in i trossbotten efter att den tidigare fyllningen hade sugits ut.

Altarringen har rengjorts och målats om på verkstad med linoljefärg från Engwall o Claesson. Inför ommålningen togs den tidigare åldrade textilien i ljust gult bort från överliggaren och knäfallet. Kulörerna följer Mattssons förslag:

Nedre profilerad del	NCS 3502-Y, ljust grå
Dockor, mellanstycken och underliggare	NCS 3202-Y, ljust grå
Sockel	NCS S 4000-N, mellangrå

Församlingen önskade en rymligare golvyta framför altarringen varför frågan om en viss flytt av altarringen uppkom inför återflytt av altarringen till koret. Via e-post meddelade länsstyrelsen att detta var möjligt. Altarringen är nu flyttad cirka en meter närmare altaret än tidigare. Altarringen står ovanpå den nya röda textilmattan och har i övrigt ingen förankring i golvet. På vardera sidan om altarringen, ut mot korväggarna har de ursprungliga grindarna/dörrarna återmonterats. Närmast innan detta projekt satt de inte på plats. Förutom att den praktiska frågan med en fri golvyta framför altarringen löstes genom förskjutningen, så blev slutresultatet mycket tillfredsställande också ur estetisk synvinkel. Nu ligger sakristians dörr mitt emot samtalsrummets dörr, utan att linjen bryts av altarringen.

När altarringen var åter på plats i koret, kläddes den om med ny textil. Överliggaren och knäfallet kläddes med hairlok, vilket är formgjutna plattor av tagel och naturgummi. Ovanpå det lades bomullsvadd, bomullsväv och sedan ullvadd. Slutligen kläddes ytorna med ulltextil i röd kulör, Brink nr 3336, från Svensson Interior Textiles. Textilien är fäst genom mässingsfärgade tellikor/dekorspik, som handspikades. Cirka 1000 spikar gick åt till arbetet. Arbetet utfördes av möbeltapetserare Cecilia Eriksson från Möbelhantverket Tapetserarverkstad, Sandviken. Eriksson har gjort en egen dokumentation av arbetena, denna är arkiverad bland museets övriga handlingar från projektet.

I koret har två nya radiatorer installerats. Dessa är rundade likt korväggen och är av fabrikat PROD_212_6738700. Radiatorerna har målats in i väggkulören.

Altartavlan, skapad av S. A. Blombergsson 1869, föreställande Kristi uppståndelse, har varit intäckt under projektets gång. Då arbetena i kyrkan närmade sig färdigställande kunde målningen frigöras.

Figur 79. Koret och altarringen innan påbörjade arbeten. Notera de tre radiatorerna på de välvda korväggarna och den ljust gula klädseln på altarringen. Kyrkoherde Daniel Andrén är med i fotot. Foto: 2019-09-27.

Figur 80. Koret innan renoveringen. Notera att altarringens sidogrindar var demonterade. Foto: 2016-04-27.

Figur 81. Under pågående arbeten. Kyrkorummet och koret är tömt på fast inredning inför att brädgolvet ska demonteras och bjälklaget isoleras. Foto: 2019-11-27.

Figur 82. Diskussion om altarringens slutliga placering. På bilden syns kyrkvaktmästare Erik Wedelin och Magnus Persson, MP Bygg. Foto: 2021-04-27.

Figur 83. Under pågående arbeten med omklädning av altarringen. Cecilia Eriksson från Möbelhantverket Tapetserarverkstad i Sandviken, utförde arbetet. Konservator Per Mattsson beundrar arbetet. Foto: 2021-05-11.

Figur 84. Möbeltapetserare Cecilia Eriksson från Möbelhantverket Tapetserarverkstad i Sandviken arbetar med omklädning av knäfallet på altarringen. Foto: 2021-05-11.

Figur 85. Omklädd altarring med sidogrindarna återmonterade. Sidogrindarna gick i linje med de grå hörnen i den tidigare placeringen, vilken också anas i brädgolvet. Notera skena med spottar som skymtar på pilastern på vänstra sidan. Foto: 2021-06-22.

Figur 86. Efter avslutade arbeten. I brädgolvet anas den tidigare placeringen av altarringen. Med den nya placeringen skapas en obruten linje mellan dörren till sakristian och dörren till samtalsrummet. Foto: Erik Wedelin, 2021-09-24.

Sakristia, rum 214

Sakristians ytskikt har renoverats i kulörer i enlighet med Mattssons dokumentation, vilket innebär en återgång till de tidigaste kulörerna. Väggar och fönsternisch har avfärgats med kalkfärg av medan trädelar är målade med Engwall o Claessons linoljefärg.

Väggar och fönsternischer	NCS S 1002-R, ljust rödgrå
Dörrar	NCS S 3502-Y, grå
Dörrfoder och sockellist	NCS S 2005-Y50R, brungrå
Tröskel	NCS S 6502-B, grå
Fönsterbänk, trä	NCS S 4502-B, grå

Enligt handlingarna skulle sakristians brädgolv isoleras, men då golvet inspekterades underifrån bedömdes befintlig isolering tillräcklig. Arbetet utfördes således inte.

Ett nytt skrudskåp har tillverkats och är nu placerat i sakristian. Skrudskåpet är tillverkat efter samma ritningar som använts till skrudskåpet i Hille kyrka. Skrudskåpet är tillverkat av Snickarboa, Bernt Andersson, Ockelbo. Skåpet är tillverkat i furu som målats med linoljefärg i kulör S 3502-Y, grå, fabrikat Engwall o Claesson. I det nya skrudskåpet förvaras textilierna liggande. Det tidigare skrudskåpet som var placerat i den övre sakristian, rum 305, var dåligt anpassat till rummet. Skåpet var högt och syntes från kyrkorummet. Textilierna förvarades hängande i skåpet. Slutligen var inte heller tillgängligheten fullt tillfredsställande, i och med trappa upp till läktaren.

Figur 87. Sakristian med det nya skrudskåpet till höger. Foto: 2022-03-16.

Figur 88. Det nytillverkade skrudskåpet. Foto: 2022-03-16.

Figur 89. Kassaskåpet har samma placering som tidigare. Foto: 2022-03-16.

Trappa, rum 215

Väggarna i trappan som leder ner till källaren under sakristian, rum 101 och rum 102, förråd, har isolerats. Detta arbete fanns inte med i handlingarna men arbetet bedömdes som nödvändigt för att få ett fullgott klimat i sakristian. Isoleringen är utförd med träullsskivor inklädda med plywood.

Samtalsrum, rum 216

Ursprungligen nyttjades detta rum som sockenbibliotek men 1934 delades utrymmet för att rymma teknikrum med elcentral samt förråd. Inom det nu aktuella projektet har rummets ursprungliga form återskapats för att rymma ett samtalsrum. Den tvärgående väggen som delade rummet - och även fönstret - har rivits, liksom installationer för teknik. Dessa funktioner har flyttats till andra delar av kyrkan, bland annat rum 103, utrymmet under samtalsrummet.

Innan nu aktuellt projekt fanns en trappa ner till rum 103. Trappan var opraktisk och platskrävande. Eftersom rum 103 också nås utifrån ansågs trappan från rum 216 överflödig och har rivits inom detta projekt.

Ytskikten i rum 216 var tillkomna i flera olika skeden och anpassade efter rummets tidigare funktion. Golvet bestod av betong, brädor och även en synlig stålbalk. Betongen och järnbalken har rivits ur och brädgolvet har kompletterats med nytt virke i furu med likvärdiga dimensioner. Hela golvet har slipats och därefter lämnats obehandlat likt brädgolven i kyrkorummet.

Enligt handlingarna skulle både väggar och tak kläs med gipsskivor. Dock kunde befintliga putsade ytor renoveras varför både gips och taklister utgick. Taket är målat i vit kulör och väggarna är målade i en vit/ljus kulör. Fönsterbågarna är målade med linoljefärg från Engwall o Claesson i kulör i likhet med övriga fönster, NCS S 2005-Y50R, brungrå. Fönsterpartiet är försett med isolerbåge av samma typ som i kyrkorummet samt med en ny invändig fönsterbåge av trä, båda enheterna är målade i fönsterbågarnas kulör. Förvaringsskåp av samma typ som finns i kyrktorget, har installerats. Dessa har smidesbeslag tillverkade av Sundbergs smide.

Figur 90. Samtalsrummet sett mot väster. Foto: 2022-03-16.

Figur 91. Samtalsrummet. Foto: 2022-03-16.

Sakristia övre, östra korläktaren, rum 305

Detta utrymme har inom detta projekt fått en delvis ny funktion då det numer utgör uppgång till predikstolen som är åter på ursprunglig plats i anslutning till övre sakristian. För detta har en ny trappdel tillverkats upp mot predikstolen, vars golvnivå är högre än golvnivån i sakristian. Den nya trappan är byggd i furu, likt omkringliggande brädgolv.

För att uppnå godkänd höjd på läktarbarriären har den höjts genom ett smidesrör monterat med samma metod som rören på orgelläktarens barriär. Smidesdelarna har målats in i läktarbarriärens ljusaste grå kulör. På den östra altarläktaren behövdes endast höjning mot koret i och med att räcket mot långhuset ses som tillräckligt högt då trappan går upp där. Smidesdelarna är förlängda i samma stil i ett enkelt räcke för fallskydd i den höjdskillnad som uppstått då trappsteg behövde tillkomma upp till predikstolen. Detta räcke fanns inte med i handlingarna men bedömdes som nödvändigt ur säkerhetssynpunkt. Kulörerna på läktarbarriären är samma som på orgelläktarens barriär.

Innan aktuella arbeten stod ett illa anpassat skrudskåp i rummet. Ett nytt skrudskåp har tillverkats och är placerat i sakristian, rum 214. Altaruppsatsen från 1700-talet var tidigare placerad kring fönstret i utrymmet. Tanken är att den ska återmonteras på samma plats, detta arbete kvarstår.

Figur 92. Under pågående arbete. Uppe på altarläktaren skymtar det gamla skrudskåpet, dock intäckt vid tiden. Foto: Kyrkvaktmästare Erik Wedelin.

Figur 93. Under pågående arbeten. Diskussion om hur trappan upp till predikstolen ska utformas samt hur vi löser fallskydd. På bilden syns Magnus Persson, MP Bygg, projektledare Per-Erik Knapp, Structor samt kyrkoherde Daniel Andrén. Foto: 2021-02-04.

Figur 94. Den nya trappan till predikstolen samt nytt golv i predikstolen. Foto: 2020-12-04.

Figur 95. Lösning med fallskyddsräcke i smide mot de höjdskillnader som uppstått efter att läktaren byggts om för att fungera som uppgång till predikstolen som är åter på ursprunglig placering. Foto: 2021-06-22.

Figur 96. Endast ett rör behövdes för höjning av läktarbarriärerna på korläktarna. På den östra korläktaren finns höjningen endast mot koret i och med att en trappa sträcker sig efter den andra barriären. Notera övergången från röret vid barriären till fallskyddsräcket. Foto: 2022-03-16.

Predikstolen

Predikstolen har återfått ursprunglig placering vid den östra korläktaren, invid den främre pelaren. Brädgolvet i predikstolen är nytt, tillverkat av breda furuplank, i likhet med omkringliggande golvytor.

Predikstolen var den enda delen i trä som inte målades om vid 1934 års renovering. Den håller samma grå kulörer som övriga trädelar i kyrkan, men också förgyllda fält. Ytor som var skadade i predikstolen lagades dels med gips, dels med sandspackel som oljades med linolja och terpentin likt ett oljespackel. Enligt handlingarna skulle predikstolen inte målas om, utan endast bättras där skador lagats i. Då korläktarbarriärerna hade målats i de kulörkoder som är samstämmiga med kulörerna på predikstolen, blev det dock tydligt att kulörerna ändå skiljde sig markant från varandra. Detta berodde delvis på att predikstolens färgskikt var åldrade och urblekta. Varken antikvarisk medverkande eller beställaren var nöjd med skillnaderna som uppstod mellan de nymålade och de omålade delarna. Representanter från länsstyrelsen var med vid ett byggmöte och därefter beslutades att även predikstolen skulle målas om i enlighet med framtagna kulörkoder. Predikstolen har målats med två lager linoljefärg av fabrikat Engwall o Claesson. Skador i förgyllda delar har bättrats med bladguld. Hel omförgyllning med bladguld utfördes på det bronserade korset som pryder ljudtaket. Kaj Halminen utförde målnings- och förgyllningsarbeten på predikstolen.

Ramar, ljusare ytor	NCS S 3502-Y, ljust grå
Fyllningar, mörkare ytor	NCS S 5500-N, mörkare grå
Insidan av predikstolen	NCS S 3502-Y, ljust grå

Ljudtakets undersida var innan arbetena klädd med ett ljust gult tyg, som var veckat mot takets högsta del i mitten. Tyget tillkom i samband med flytten av predikstolen 1934. Då predikstolen och ljudtaket demonterades för att återfå ursprunglig placering kunde inte det gula tyget behållas intakt. Konservator Per Mattsson hittade spår efter en äldre textil under den gula, även den gul men med inslag av guldtråd.

I detta projekt har ljudtaket klätts med ett nytt gult tyg, Canvas 2 – nr 424 från Kvadrat Textiles. Möbeltapetserare Cecilia Eriksson från Möbelhantverket Tapetserarverkstad, Sandviken, utförde arbetet. Tygtaket består av åtta likadana trianglar som sytts ihop och först vändspikats med klammer i ytterkanten. Breddmåtten var möjliga att hämta från de tidigare textilfragmenten som satt kvar i ljudtaket, höjdmåttet har Eriksson provat sig fram till. Styckena draperades mot ljudtakets mitt där de fästes med klammer. För att dölja infästningen sydde Eriksson för hand en tygrosett, förstärkt med ståltråd, som slutligen virades kring mitten och syddes fast.

Arbetet föregicks av ett fullskaligt prov utfört i bomullsdomestik, för att säkerställa att alla mått skulle fungera. Även för detta tapetserararbete har Eriksson gjort en egen dokumentation. Denna är arkiverad bland museets övriga handlingar från projektet.

Figur 97. Innan påbörjade arbeten. 1934 flyttades predikstolen från den ursprungliga placeringen vid östra altarläktaren till den främre pelaren i långhusets östra del. Predikstolen fick då också en lägre placering än den ursprungligen hade. En trappdel tillkom och några korta bänkkvarter i anslutning till predikstolen vändes vinkelräta mot övriga. Foto: 2016-04-27.

Figur 98. Predikstolen är återmonterad på ursprunglig plats, vid den främre östra korläktaren. Foto: 2022-03-16.

Figur 99. Det nya ljudtaket i textil. Foto: 2022-03-16.

Figur 100. Predikstolen är återmonterad på ursprunglig plats vid den östra korläktaren. Foto: 2022-03-16.

Skulpturrum, västra korläktaren, rum 306

I detta rum har läktarbarriärerna höjts med smidesrör, i likhet med den östra korläktaren, rum 305. Målningsbehandling och kulörer i likhet med orgelläktarens barriär. Den gamla hyllinredningen har rivits och en ny hyllinredning har tillverkats av MP Bygg. Inredningen har målats in i läktarbarriärens ljusaste grå kulör. I rummet kommer ett urval av de medeltida skulpturerna att visas. Det medeltida predikstolstaket som stod i utrymmet tidigare, är inte återmonterat.

För att säkerställa skulpturerna från stöld, har en ny dörr från Swedoor monterats i läget vid trappan upp till rum 306.

Undercentral, rum 103

Utrymmet under samtalsrummet har ställts i ordning för att rymma undercentral. Genom den västra muren löper rör för bergvärme in. Från rummet finns inspektionsluckor och rördragningar under långhus och kor. Väggarna är putsade och vitmålade. Utrymmet nås numer endast utifrån, från dörr på långhusets sydvästra sida. Tidigare fanns även en nergång från det ovanliggande förrådet. Denna nergång är riven inom detta projekt.

AVVIKELSER FRÅN BESLUT

I ett ombyggnadsprojekt av den här storleken fattas många beslut efter hand, såväl större som mindre. Dessa innebär ibland att handlingar inte följs till fullo. Avvägningar görs dock alltid inför en avvikelse för att säkerställa att den inte äventyrar de kulturhistoriska värdena. Här tas större avvikelser från handlingarna upp och för närmare beskrivning av dem hänvisas till respektive rubrik.

Bergvärmebyggnaden: locklistpanel av sågat virke som är rödslammat. Enligt handlingarna skulle locklistpanelen vara hyvlad och målad med grå linoljefärg. Dörren flyttades från norra sidan till den östra sidan av praktiska skäl, bland annat utifrån att underlätta för snöröjning.

Isolering av bjälklag: I vapenhuset saknades bjälklag varför ett nytt fick byggas för att kunna isolera golvet med lösull. Kortrappa och kor isolerades även det med lösull. Isolering av golvet i sakristian utgick.

Målning av ytskikt i tornrum 1, rum 301: Beställaren ansåg att det inte var nödvändigt. Arbetet utgick.

Öppen yta, rum 208: Skåp mot bakre bänkraderna utgick.

Vindfång, öster och väster, rum 209 och 211: Texten ovanför dörrarna har bättringsmålats.

Främre långhus, rum 212: Skåp mot korläktarväggen på den västra sidan utfördes inte till fullo.

Kor, rum 213: Altarringen flyttades cirka en meter närmare altaret. Åtgärden stämdes av med länsstyrelsen.

Kor, rum 213: Isolerglasenhet i smide utgick bakom altartavlan. Öppningen isolerades utifrån efter att ytterbågarna hade demonterats. Utrymmet är isolerat med träull.

Sakristia övre, östra korläktaren, rum 305: Tillkommande smidesräcke mellan rummets golv och trappan.

Predikstolen: Målades med två lager linoljefärg för att smälta in mot omkringliggande nymålade ytor. Det tidigare bronserade korset som pryder ljudtaket förgylldes med bladguld.

ÖVRIGA ANTIKVARISKA IAKTTAGELSER

Antikvarisk medverkande har under våren försökt få svar på frågor kring både färgtyp och kulörer på vissa delar från KH Måleri. Då svar har uteblivit trots upprepade förfrågningar, färdigställs rapporten utan dessa uppgifter. Typ av färg saknas för barriären på den nytillkomna ”disponibel plan yta” på orgelläktarens östra sida. Typ av färg saknas för vindfångens nymålade ytskikt. De putsade ytskikten ingår inte i frågan. Typ av färg saknas för samtalsrummets (216) tak och väggar. För väggarna saknas även exakt kulör.

KÄLLOR

DigitaltMuseum https://digitaltmuseum.se/owners/S-XLM

Hamrånge kyrka – vård- och underhållsplan, 2007.

Ulrika Olsson. *Hamrånge kyrka – Exteriör renovering*, 2014 Slutredovisning dnr 1958/312.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka
Gävleborgs län

Färgdokumentation, interiör
Kyrkobyggnad; väggytor, fönsterbågar med karmar, inredning.

Färgskikt som påträffats med det äldsta skiktet placerat först vid resp. rubrik.
Kulörerna är uttagna enl. NCS=Natural Color System Ed.2.
Om inte annat anges är färgkvaliteten linolje eller alkydoljefärg.

Kyrkobyggnad
Interiör

Väggytor

Väggar, m. nischer, kalkputs	S 1002-R	ljust rödgrå	kalkfärg
	0502-R50B	” , grå	

Förslag vid ommålning: S 1002-R

” , ” , under läktare vid koret, ram	S 2502-R	grå	kalkfärg

Förslag vid ommålning: S 2502-R

” , ” fält	S 3010-Y70R	rödgrå	kalkfärg

Förslag vid ommålning: S 3010-Y70R

Fönsterbågar med karmar

Yttre bågarnas insida m. karm, inre bågarnas in- o. utsida m. karm	S 2005-Y50R	brungrå	
	3502-Y	grå	
	nuv. 1500-N	”	

Förslag vid ommålning av fönster; äldsta påträffade kulör: S 2005-Y50R brungrå.

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok. forts

<u>Fönsterbänkar, kalkputs</u>		S 3502-B	grå	
		5000-N	”	
		2500-N	”	
		4500-N	”	
		0500-N	vit	
		2010-Y40R	brungrå	
	nuv.	1000-N	ljust grå	

Förslag vid ommålning: S 3502-B

Läktarbarriärer
<u>Läktarbarriärer vid koret</u>

Utsidor				
” ” ” , nuv. mörkare		S 3020-Y30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun	brun	lasering/ådring
		1502-R	grå	
		3502-Y	”	
	nuv.	5500-N	”	

Förslag vid ommålning: S 3502-Y

” ” ” , ” . ljusare		S 3020-30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun	brun	lasering/ådring
		1502-Y	grå	
		5500-N	”	
	nuv.	3502-Y	”	

Förslag vid ommålning: S 5500-N

Insidor		S 3502-R	grå	
	nuv.	2000-N	”	

Förslag vid ommålning: S 3502-R

Räcken med spjälor vid trappa		S 3502-Y	grå	
	nuv.	5500-N	”	

Förslag vid ommålning: S 3502-R

<u>Orgelläktare</u>

Läktarbarriär	nuv. mörkare	S 1502-R	grå	
		3502-Y	”	
	nuv.	5500-N	”	

Förslag vid ommålning: S 3502-Y

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok, forts.

Orgelläktare
Läktarbarriär forts

”	nuv. ljusare	S 1502-R	”	
		5500-N	”	
	nuv.	3502-Y	”	

Förslag vid ommålning: 5500-N

” , insida		3502-Y	grå	
	nuv.	5500-N	”	

Förslag vid ommålning: S 3502-Y

Räcke av vid fönstren m.över- o under-				
	liggare	S 9000-N	svart	
	nuv.	5500-N	grå	

Förslag vid ommålning: S 9000-N

Bänkar		S 3020-Y30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun	brun	lasering/ådring
		3502-Y	grå	
	nuv.	4500-N	”	

Förslag vid ommålning: S 3502-Y

Tak, undersida — Brädor med stänkmålning

Förslag till åtgärder: Rengöring o. ev. retuschering

<u>Predikstol m. ljudtak</u>

Utsida	nuv. ljusare ytor	S 1502-R	grå	
		1000-N	ljust grå	
	nuv.	3502-Y	grå	

Förslag till åtgärder: Vid ommålning: S 3502-Y, alt.: Rengöring o. ev. retuschering

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok, forts

Predikstol m. ljudtak, forts

”	nuv. mörkare ytor	S 1502-R	grå
		1000-N	ljust grå
		3502-Y	grå
	nuv.	5500-N	”

Förslag till åtgärder: Vid ommålning: S 5500-N, alt.: Rengöring o. ev. retuschering

Insida		S 3502-R	grå
		2000-N	”

Förslag vid ommålning: S 3502-Y

Ljudtakets undersida är klätt med gult tyg som veckats till takets övre del. Dat. 1930-tal.

Åtgärder: Anskaffning och uppsättning av tyg med kulör liknande föregående enl. sparat prov.

<u>Altare</u>

Ramstycken o. krönlister		S 6502-Y	grå
		3502-R	”
		0500-N	vit
		3500-N	grå
	nuv.	5500-N	”

Förslag vid ommålning: S 6502-Y

Fyllningar		S 6502-Y	grå
		3502-R	”
		3500-N	”
		0500-N	vit
	nuv.	3500-N	grå

Förslag vid ommålning: S 6502-Y

Pilastrar på var sida om altartavla — Marmorerade

Förslag till åtgärder: Rengöring, ev. retuschering

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok,, forts.

Altarring

Överliggare		S 4000-N	grå	
		Marmorerad som pelare		
		Därefter stoppad och klädd med tyg		
		Åtgärder: Omklädsel		
” , nedre profilerad del		S 4000-N	grå	
		3502-Y	”	
		Marmorerad som pelare i långhuset		
	nuv.	5500-N	grå	
		Förslag vid ommålning: S 3502-Y		
Dockor, mellanstycken o underliggare		S 4000-N	grå	
		3502-Y	”	
		Marmorerad som pelare		
	nuv.	5500-N	grå	
		Förslag vid ommålning: S 3502-Y		
Knäfall, stänkmåln.under senare klädsel		S 4000-N	grå	botten
		S 8502-B	svart	stänk
		S 0500-N	vit	”
		Åtgärd: Omklädsel		
Sockel		S 4000-N	grå	
		3000-N	”	
	nuv.	S 5500-N	”	
		Förslag vid ommålning: S 4000-N		

Bänkkvarter

Utsidor, ramstycken mm, nu mörkare		S 1502-R	grå	
		3020-Y30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun lasyr	brun	lasering/ådring
		1000-N	ljust grå	
		3502-Y	grå	
	nuv.	5500-N	”	
		Förslag vid ommålning: S 3502-Y		

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok., forts.

Bänkkvarter, utsidor, forts.				
” , fyllningar, nu ljusare,		S 1502-R	grå	
		3020-Y30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun lasyr	brun	lasering/ådring
		1000-N	ljust grå	
		5500-N		
	nuv.	3502-Y	grå	
		Förslag vid ommålning: S 5500-N		
Inredning med säten, psalmboks-hylla mm		S 3020-Y30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun	brun	lasering/ådring
		1000-N	ljust grå	
	nuv.	3502-Y	grå	
		Förslag vid ommålning: 3502-Y		
<u>Pelare i långhuset</u>				
Över sockel:		Äldre marmorering		
	nuv.	Befintlig marmorering från 1930-talet		
		Förslag till åtgärder: Rengöring och retuschering av kompletterade och skadade partier		
Sockel: Profilerad list		S 1000-N	ljust grå	
	nuv.	3000-N	grå	
		Förslag vid ommålning: S 3000-N		
” : Under prof. list		S 4000-N	grå	grund för stänkmålning
	nuv.	4502-Y	”	
” : ”		S 8502-B	svart	stänk
	nuv.	4502-Y	grå	
” : ”		S 0500-N	vit	”
	nuv.	4502-Y	grå	
		Förslag vid ommålning: S 4502 Y		

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok., forts.

Sakristia

Väggar o. fönsternischer, kalkputs		S 1002-R	ljust rödgrå	
		0502-R50B	” grå	
	nuv.	0500-N	vit	

Förslag vid ommålning: S 1002-R

Dörrar		S 3020-Y30R	gråbrun	grund för lasering/ådring
		Brun lasyr	brun	lasering/ådring
		3502-Y	grå	
		7000-N	”	
		7502-B	”	
	nuv.	0500-N	vit	

Förslag vid ommålning: S 3502-Y

Dörrfoder o. sockellist	S 2005-Y50R	brungrå	
	7000-N	grå	
	7502-B	”	
	0500-N	vit	
nuv.	1500-N	grå	

Förslag vid ommålning: S 2005-Y50R

Tröskel	S 6502-B	grå	
	7502-B	”	
nuv.	4502-B	”	

Förslag vid ommålning: S 6502-B

Fönsterbänk, trä	S 4502-B	grå	
	5502-Y	”	
	7020-Y20R	”	
	6010-Y30R	gråbrun	
	3005-Y20R	grå	
nuv.	0500-N	vit	

Förslag vid ommålning: S 4502-B

Vindfång till östra o. västra portarna 1934

Väggar av masonit	S 1000-N	ljust grå	
nuv.	1500-N	grå	

Förslag vid ommålning: S 1500-N

Forts.

Konservator
PER J MATTSSON
Glasmästargränd 4
802 50 Gävle
Tel.026-62 73 54, 070-343 65 26
E-post: permgl4@msn.com

Hamrånge kyrka, färgdok., forts.

vindfång, väggar, omfattningar av		S 0500-N	vit
trälister	nuv.	”	”

Förslag vid ommålning: S 0500-N

Dörrar		S 0500-N	vit
	nuv.	4000-N	grå

Förslag vid ommålning: S 4000-N

Målade texter på ytorna över dörrarna
Förslag till åtgärder: Efter rengöring och vid ommålning uppsparas färgen kring texterna.

Tak
Mittskepp
Av äldre fotografier framgår att valv och friser i mittskepp och korvalv har varit fältindelade och dekorerade med ornament. Dokumentering av har inte utförts.

Tunnvalv o. korvalv		S 0500-N	vit
		0520-R70B	ljust gråblå
	nuv.	2020-R80B	gråblå

Förslag vid ommålning: 0520-R70B

Balkar m. lister o. övrigt		S 0500-N	vit
		”	”
	nuv.	”	”

Förslag vid ommålning: 0500-N

Sidoskepp

Valv, balkar o. lister		S 0500-N	vit
		”	”
	nuv.	”	”

Förslag vid ommålning: 0500-N

Alt. Om ytor (0500-N) efter rengöring visar sig vara i gott skick kan de lämnas efter ev. bättringar.

Övrigt:
Dokumentationen kommer att kompletteras vid behov.
Referensytor ska sparas på ytor som ommålas.
Vid ommålning mm. ska kulörerna kontrolleras mot angivna NCS-prover.

Gävle i december 2019, januari o. december 2020

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE